

Het ontstaan en de geschiedenis der Vereeniging 'Inwendige zending' te Rotterdam : in verband met de zondagsscholen

<https://hdl.handle.net/1874/234450>

HET ONTSTAAN EN DE GESCHIEDENIS
DER VEREENIGING
INWENDIGE ZENDING,
TE ROTTERDAM,
in verband met de Zondagsscholen,
DOOR
B. J. GERRETSON.

1884.

mm 10842

V

22 5

NEDERL. ZENDINGSHOGESCHOOL
OEGSTIGEEST.

pkf
305

HET ONTSTAAN EN DE GESCHIEDENIS

DER

Vereeniging „INWENDIGE ZENDING,”

TE ROTTERDAM,

in verband met de Zondagsscholen,

DOOR

B. J. GERRETSON.

1884.

UNIVERSITEITSBIBLIOTHEEK UTRECHT

3586 7567

Overgedrukt uit „Bouwsteen,” Tijdschrift voor Inwendige Zending,
IIde Jaargang, 1e Aflevering.

Wanneer men tegenwoordig des Zondags onze stegen en grachten, vooral de zoogenaamde binnenstad, doorwandelt, zoo valt er een groot verschil op te merken met 37 jaren vroeger, ten opzichte van het jonge volkje. Ofschoon de bevolking sedert dien tijd zeer is toegenomen, ziet men toch niet zooveel kinderen, van 7-14 jaar, met groot rumoer, zingende of vloekende, spelende of vechtende rondsletteren als te voren. Wel is er overal drukte, zoowel des voormiddags, op den middag, als des namiddags; maar eene drukte van geheel anderen aard; het is de drukte die de Zondagsschool-kinderen veroorzaken, en die het oog weldadig aandoet, zoodat men van harte zegt: „Heer, ik dank U voor deze drukte”. De geschiedenis, die tot deze verandering geleid heeft, wensch ik hier mede te deelen.

In het begin van de maand November 1847 gebeurde het op een Zondagavond, dat een paar vrienden te zamen spraken over het diep verval, dat op te merken viel ten opzichte van de viering van den Christelijken rustdag, en de in het oog loopende verwildering van het opkomend geslacht. Met een zucht klaagde de een: „Dat daar toch niets aan te doen is!” „Ja,” zeide de andere, „gij weet, dat men reeds is begonnen met Christelijke naaien breischolen, en dat gaat aanvankelijk goed; wij hebben ééne naaischool en drie breischolen, doch zij zijn alleen voor meisjes; voor jongens hebben wij nog niets. Wel hebben wij over eene teekenschool gedacht, of over eene gelegenheid om netten te leeren breien, maar gij weet, vriend, wij zijn burgerluidjes, en dergelijke dingen gaan zoo spoedig onze krachten te boven. Laat ons echter de zaak niet opgeven, en niet vragen: „Zullen wij?” maar met Petrus zeggen: „Ik ga visschen.” Eene vriendin van de vrouw des huizes, die hierbij tegenwoordig was, en aan het hoofd stond van eene Christelijke naaischool,

reeds vroeger dan de onze opgericht, zeide: „Wanneer ik eens aan Pieter R., den boodschaplooper van den heer V., vroeg, of hij zijne achterkamer (hij woonde in de Vijversteeg, juist in eene goede buurt) tegen eenige vergoeding zou willen afstaan, dan konden wij nog in deze week bekend maken, dat kinderen van 7-14 jaren, zoo zij lust hebben, daar welkom zullen wezen, aanstaanden Zondagnamiddag, precies ten 4 ure, om een en ander uit Gods Woord te hooren vertellen. Dit voorstel vond bijval; P. R. was als schoenlapper jaren lang bekend, en men kon hem allicht vragen, of hij zijne achterkamer tot dit doel wilde geven en of hij tevens wat vuur zoude willen aanleggen, opdat de jeugd althans van de koude niet zou wegllopen. Zoo gezegd, zoo gedaan. Onze eerste verzamelplaats werd toegestaan. Alles zoude in orde wezen. Maar wie zoude voorgaan? De vriend, die het bezoek bracht en over de zaak was begonnen, was de oudste; bovendien was hem het evangelisatiewerk niet geheel vreemd. Toen hij tijdens het beleg der Citadel van Antwerpen als milicien in dienst was, had hij aldaar de gelegenheid waargenomen om, te midden van het bombardement, zijne kameraden op het eene noodige te wijzen, en had dat werk voortgezet, toen hij met de bezetting gevangen weggevoerd was naar St. Omer en Bethuen. Doch ongelukkigerwijze was hij den eerstkomenden Zondag zóó bezet, dat hij onmogelijk konde voorgaan; er bleef dus niets anders over, dan dat n°. 2 in zijne plaats trad. Deze echter, met het werk in 't geheel niet vertrouwd, wist niet hoe het aan te leggen. Wie wist, hoevelen er wel zouden komen? Hoe beschamend zoude misschien de uitkomst wezen! De Zondag kwam, en kwart voor 4 was hij present, de achterkamer goed in orde, het vuur brandende, . . . maar verder alles doodstil. Op zijne vraag: „Is er nog niemand, Pieter?“ kreeg hij ten antwoord: „Neen, Mijnheer! alleen één kleine dreumes, en die is naar beneden ge-

gaan, omdat zijn neef zoude komen." Eerst nog gewacht tot 4 uur, maar toen er nog niemand kwam opdagen, ging onze vriend de trap af en de steeg uit. Nauwelijks heeft hij de voeten op de stadsvest gezet, in gedachten biddende: "Heer, zegen deze goede gelegenheid om de kinderen tot U te brengen..." of hij hoort iemand achter zich, die hem vraagt: "Wat, vriend G.! gij hier zoo geheel uit de koers van uw huis?" Terwijl hij hem wil antwoorden, ziet hij in de verte een troep jongens met groot getier zich vermaken, en zonder zich verder te bedenken snelt hij op hen toe. Maar wat nu te doen? Hoe toegang tot hen te vinden; met welk woord hen te bereiken? Zij waren druk bezig om van droog en nat buskruit zoogenoemde "duveltjes" te maken en die dan te laten ontploffen.

"Zoo, jongelui!" begon hij, "zoo druk aan 't spelen?"

"Ja, Mijnheer!"

"Nu, ik mag dat wel zien; ik deed het ook gaarne als jongen; de boog kan niet altoos gespannen wezen; één ding spijt mij echter, dat dit uw eenig tijdverdrijf op den Zondag is; jongens, die den Heere Jezus kennen of liefhebben, doen dat niet op Zondag. Maar misschien zijt gij niet in de gelegenheid geweest om Hem te leeren kennen; daarom kom ik u juist uitnoodigen, om met mij mede te gaan, opdat wij daarover eens met elkander spreken. Kent ge P. R.?"

"Ja!"

"Welnu, daar is eene verwarmde kamer, laat ons daaraan gaan; wij blijven er tot 5 uur, langer niet, en de deur blijft open; een ieder die weg wil, mag vertrekken; maar ik zeg u vooraf, een meester of menheer ben ik niet; ik kom tot u als vriend. Ook heb ik nog wat mooie boekjes (traktaatjes) medegenomen, en die tot 5 uur blijft, krijgt er een."

"Mot je Roomsche jongens ook hebben?" vraagt er een.

Hij antwoordt: „Als gij komt te sterven, denkt gij dan dat u zal gevraagd worden: Zijt gij Roomsche of wat ook van dien aard? Neen jongens! maar wel: of wij Jezus hebben leeren liefhebben?” Onze vriend zweeg een oogenblik stil, afwachtede welke uitwerking zijn antwoord zoude hebben.

Doch de stilte werd spoedig afgebroken; de jongen, die eerst vroeg: „Mot je ook Roomsche jongens hebben?” schreeuwde nu overluid: „Kom jongens, ga je mee?”

„Ja, kom maar!” riepen de anderen, en meteen stormde de geheele troep, van ongeveer 20 jongens, naar de Vijversteeg. Onderweg zag onze vriend eerst wat voor vleesch hij in de kuip bad: zij gierden en schreeuwden; gooiden elkander met een ledig vijgenmatje tegen het hoofd; ja het scheen wel of er van deze eerste samenkomst op de achterkamer niets zoude terecht komen. Toch zetten zij hun tocht voort tot aan de trap, en ja wel, toen één schaap over den dam was, volgden er nog 12; de overigen, waaronder de kloekste knapen, tegen wie onze vriend het meest opzag, bleven beneden, en jouwden de anderen, die inmiddels boven waren, na: „Je bent ingerekend!”

Onze vriend, nu niet meer op een ledige kamer, maar met 13 jongens, kreeg het zoo benauwd door het helsch leven dat er gemaakt werd, dat er waarlijk geen vuur noodig geweest was, om aan elk hoofdhaar een zweetdruppel te doen hangen. Daarbij kwam, dat onze vriend niet tegen zulke jongens was opgewassen. Van nature was hij bloode en hield zich liefst schuil, wanneer er zulk werk te doen was. Maar de nood was hem opgelegd; de Heer riep hem er toe, en Hij is het, die ook helpt in den nood. Te midden van hun woest geschreeuw, terwijl zij als wilde kraaien door de kamer vlogen, verheft hij plotseling zijne stem, en vraagt: „Jongens, zijt gij Rotterdamsche jongens?”

Een algemeen „ja!” was het antwoord.

„Hoe is dat dan te verklaren? Ik heb altijd hooren zeggen: een Rotterdamsche jongen is een jongen van zijn woord, op wien men rekenen kan; en zie, nu word ik over u in twijfel gebracht, want ik heb u daareven op de Vest gevraagd of gij met mij meê wildet gaan, dan zoude ik u een en ander van den Heere Jezus vertellen, en nu wij hier zijn, maakt ge een leven dat hooren en zien vergaat. Zoo kan ik onmogelijk een woord spreken. Hoe is het nu, houdt ge u aan uw woord? dan blijf ik; zoo niet, dan gaan wij maar weer naar huis. Maar dan toch, eer wij scheiden, een paar woorden. Ik wilde u herinneren, dat wij te doen hebben met een God, die zóó machtig is, dat Hij ons door den donder van Zijn alvermogen in één oogenblik kan verpletteren, maar Hij is ook zóó rijk in barmhartigheid, dat Hij ons allen nog tot hiertoe spaarde. Wilt ge eenige oogenblikken stil zijn, dan zal ik u eerst iets heel moois voorlezen; daarna krijgt ge een boekje en gaat dan ordelijk naar huis. Vindt ge dat goed?” „Ja!” was het antwoord. Hij las hun de gelijkenis voor van den verloren zoon (Lucas 15 : 11–32), deed een kort gebed, sprak toen eenige woorden over hetgeen hij gelezen had, en zeide bij 't uitdeelen der boekjes: „Jongelui, indien gij nu lust hebt, kunt gij den volgenden Zondag terugkomen; ik zal hier ook precies ten 4 ure zijn, doch er is een groote *maar* bij: als wij maar leven, want ten allen tijde, allermeeest in den tegenwoordigen tijd hier te Rotterdam, is ons leven zoo onzeker; want door den engel des doods (de cholera) worden in de laatste dagen, vooral in deze buurten, zooveel jonge menschen, soms plotseling, weggerukt. Wie weet of er niet een onder u is of ik zelf, die hier voor het eerst, maar ook voor het laatst geweest is. Zoo wij dus leven en gezond zijn, komen wij de volgende week terug. Ziet gij er kans toe, breng dan nog een broer of zuster, een buurjongen of -meisje mede; er is nog plaats over.” Na een kort dankgebed

liep deze eerste vergadering in de Vijversteeg ten einde. Onze vriend haalde vrij wat ruimer adem, nu het was afgelopen, dan toen hij er nog voor stond, en gevoelde met een dankbaar hart, dat de Heer hem tot hulpe was geweest.

Hoe zoude het nu verder gaan? Ook daarvoor zoude de Heer zorgen. Hij kiest steeds tot bereiking van Zijn doel de beste middelen. In den loop dezer week kwamen dezelfde vrienden nog eens samen, nieuwsgierig om te weten hoe het gegaan was. De uitkomst gaf stof tot dankbaarheid, en men gevoelde zich opgewekt om met moed op den ingeslagen weg voort te gaan, te meer, toen genoemde vriendin ons mededeelde, dat een meisje van hare naaischool haar zeer opgewonden had verteld, dat de Roomsche jongen, die Zondag bij P. R. was geweest, nu reeds dood was. Het geval was bijzonder treffend. De jongen was met het ontvangen traktaatje terstond naar huis gegaan, maar zijne ouders niet te huis vindende, de kamer van een der bureu opgelopen (de ouders van het meisje der naaischool), en had aan de buurvrouw verteld van een heer, die hem, met nog andere jongens, van de Vest geroepen en bij Piet den schoenmaker van den Heere Jezus verteld had, en die, als het weer Zondag was, andermaal zou komen; ook had hij een blaadje van hem gekregen: of hij dat eens zoude voorlezen? Zoo gezegd, zoo gedaan; hij leest het voor, en juist toen hij gereed is, komt zijne moeder de trap op, die hij hetzelfde verhaal deed, en ook het traktaatje voorleest. Kort daarop, nog dien eigen avond, overviel hem de cholera en hij stierf nog denzelfden nacht.

Deze gebeurtenis had de geheele omgeving zoo getroffen, dat, toen de derde Zondag in November aanbrak en de klok des namiddags 4 uur sloeg, er geen 13, maar juist omgezet 31 jongens en meisjes op de achterkamer bijeen waren. Allen waren vervuld van hetgeen er gebeurd was

met dien eenen jongen; de een voor, de andere na, zeide: „Mijnheer, weet u niet, de jongen, die daar verleden week zat, is al dood!” „Ja Mijnheer,” zeide de ander, „den eigensten nacht al!” enz. Hoe droevig de zaak zelve ook was, onze vriend vond in deze geschiedenis eene gereede aanleiding, om met de kinderen te spreken over hetgeen de Heer van het sterven zegt; allen luisterden aandachtig en ernstig, en door niets werd de orde gestoord.

Den laatsten Zondag der maand waren er reeds 71 kinderen, zoodat er voor onzen vriend bijna geen plaats overschoot, want bij zijne komst was niet alleen de kamer, maar ook het portaal en de trap eivol. Hij verzocht dus dat degenen, die er nu te veel waren, heengaan zouden, en beloofde, dat er zoo spoedig mogelijk voor eene andere gelegenheid zoude gezorgd worden, toereikend om aan allen eene plaats te geven. Ook ditmaal ging alles wederom ordelijk toe.

Beloften maken schuld, zoo was het ook hier; er moest uitgezien worden naar eene nieuwe gelegenheid, en gelukkig zij werd gevonden. Een goed en ruim binnenvertrek, wederom bij een schoenmaker, in de Knollemanssteeg, ontving de kinderen voortaan van 12–1 uur. Zeer kort daarna vond men nog eene derde gelegenheid op de Vest, in de nabijheid van de plaats, waar eenmaal de eerste garven van den oogst werden ingezameld. Hier werd de Zondagschool des morgens van 10–11 ure gehouden. Nu was de gansche Zondag voor onzen vriend bezet, en op het oogenblik niemand beschikbaar om met hem de hand aan den ploeg te slaan. Een medewijkbroeder, die eens met hem medeging en zeer veel ingenomenheid betoonde, en beloofde te zullen helpen aan het werk, dat voor één alleen te zwaar was, moest zich na eenige malen weder terugtrekken, omdat hij zijn eigen talrijk gezin niet telkens aan zijn lot konde overlaten. „Doch” zeide hij: „zoek hulp bij een ander, en wat de kosten betreft, daarvoor wil ik gaarne iets bijdragen;” hetgeen hij dan ook 35 jaren lang getrouw heeft volgehouden.

Allengs kwamen er andere vrienden, eerst uit nieuwsgierigheid, daarna uit belangstelling, waarvan sommigen zelfs medewerkten; maar het ontbrak nog aan moed om hier of daar zelf te beginnen. De vriend, die de eerste bres had geschoten, moest achtereenvolgens overal den eersten steen leggen voor elke nieuw op te richten Zondagsschool, zoodat er binnen betrekkelijk korten tijd 12 à 14 Zondagsscholen in 't leven waren geroepen voor kinderen, die men eerst van de straat moest lokken. Overal waren de lokalen eivol. De onderwijzers waren jongelingen en mannen, ook jonge dochters, die met een warm hart het werk ter hand namen; maar spoedig bleek het, dat er nog meer noodig is om, hoe ook in het kleine, een voorganger te zijn. Dit leidde er toe, om uit de werkende leden een bestuur te kiezen, en zoo ontstond de Vereeniging voor *„Inwendige Zending.”*

Men zag verschillende behoeften en vatte aan wat het meest voor de hand lag. Drie dingen schenen ons van het grootste belang:

- 1°. Oprichting van Zondagsscholen.
- 2°. Bijbellezingen in de meest verwaarloosde buurten der stad.
- 3°. Eene Christelijke Volksbibliotheek.

Aanvankelijk zoude men wekelijks des Zondags avonds samenkomen, om het onderwerp te bespreken, dat, volgens een vastgestelden rooster, op de Zondagsscholen moest behandeld worden. Zulke roosters werden destijds nog niet gedrukt; alles was nog maar pas in wording. Aan de meest ontwikkelde broeders werden de Bijbellezingen voor meer bejaarden opgedragen, en voor de Bibliotheek vonden wij den, destijds nog jongeling, later voortreffelijken evangelist der Ned. Prot. Vereeniging C. VAN DER HOEVEN, die met voorbeeldige trouw en ijver tot heden toe deze zaak heeft behartigd.

De kleine plant nam zoo snel toe in groei, dat in ruim één jaar tijds 22 Zondagsscholen, behoorende tot

de Vereeniging Inwendige Zending, geopend waren en het aantal leerlingen tot 12 à 14 honderd was geklommen. Wel mocht men daar zeggen: „Het is van den Heer geschied, en – wonderlijk in onze oogen.” Zou dit zoo voortgaan of blijven? Neen! want waar de Heer een tempel bouwt, daar komt de Satan en sticht er zijn kapel naast. Bij het ontstaan der Vereeniging had men elkeen opgenomen als werkend lid, die verklaarde lust te hebben in dezen arbeid. Spoedig bleek echter, dat velen dezer den kinderen niet slechts de melk van Gods Woord, maar vaste, zelfs onverteerbare spijsz buiten of boven Gods Woord toedienden.

Toen dit op de onderlinge samenkomsten ter sprake kwam, bleek er meer begeerte te zijn om samen te twisten, dan om naar Gods Woord in den geest der zachtmoedigheid de zaak te bespreken, en vermits de discussie niet vorderde, stelde het bestuur voor, overwegende dat er in Rotterdam nog gelegenheid genoeg was, om op het gebied der Inwendige Zending een arbeidsveld te zoeken, liever in vrede uit elkander te gaan en bij meerderheid van stemmen te beslissen, wie eigenaar zoude blijven van scholen, banken, boeken en contributiën: het bestuur met de zich daarbij aansluitende leden, of de meerderheid dergenen, die volgens hun zeggen in opvattingen des geloofs van de overigen verschilden. De beslissing stond zeer twijfelachtig. Toch schaarde zich de meerderheid aan de zijde van het bestuur en scheidde de minderheid zich van ons af.

Aanvankelijk scheen het wel schade; doch ook in dezen: beter met wat minder en in vrede; liever met een kleiner getal gebouwd, dan met velen, waarvan sommigen gereed staan om het verkregene af te breken. Aangezien alles bleef aan de Vereeniging, moesten voorloopig de diensten verdubbeld worden, tot er wederom nieuwe krachten zouden aangeworven zijn. Ook dit ging boven verwachting. Er heerschte eene liefelijke geest, en

sedert dien tijd is er nooit weer iets vernomen, dat aan een vredebreuk deed denken, en de gezegende uitbreiding bleef evenmin achterwege. Er viel, in den goeden zin des woord, een naijver op te merken, zoodat men telkens van nieuws hoorde: ook daar heeft deze of gene eene Zondagsschool opgericht. Dit verblijdde ons te meer, omdat het geenszins in de bedoeling der Vereeniging lag om alles alleen te doen, maar slechts: dat het werk gedaan werd; hoe meer des te liever. Sinds dien tijd ging het werk steeds vooruit, zoo zelfs, dat de Zondagsschool-Almanak over 1883, behalve de Zondagsscholen der Vereeniging Inwendige Zending, er 55 opgeeft met 321 onderwijzers en onderwijzeressen, waarbij nog een groot aantal adsis-tenten, met 8516 leerlingen behooren gerekend te worden; zoodat, met inbegrip der Vereeniging Inwendige Zending, er alleen in Rotterdam 66 Zondagsscholen, 401 onderwijzers en onderwijzeressen, met 9916 leerlingen gevonden worden. Dat het getal scholen der Vereeniging Inwendige Zending thans slechts 11 bedraagt, tegenover 22 vroeger, vindt zijn reden niet in een verminderd getal leerlingen, maar in het ruimer gehalte der lokalen, ten gevolge waarvan een lokaal ruim 3 of 4 maal zooveel kinderen, in verschillende klassen ingedeeld, bevat. Sedert de opgaven in den Zondagsschool-Almanak is het aantal nog toegenomen, o.a. door eene Zondagsschool met ruim 100 leerlingen en 6 onderwijzers voor de wijk en onder toezicht van Ds. VAN DER LAND. Ook dit achten wij een verblijdend verschijnsel, dat er zooveel leeraren gevonden worden, die zelf Zondagsscholen oprichten en de leiding of het toezicht daarvan zelf in handen nemen.

Welk een groot verschil, thans met vroeger! Aanvankelijk werd dit werk als 't ware met wantrouwen gadeslagen; men noemde het eene plant van vreemden bodem, die men hier niet behoorde over te planten; dat onder-vond o.a. onze vriend, toen hij er eens op uitging, nadat

de Zondagsscholen reeds bloeiden, om een overigens uitnemend, goed gezind leeraar uit te noodigen tot het vervullen van een bidstond met en voor de ouders, wier kinderen op de Zondagsschool gingen, doch ten antwoord ontving: „Het is mij te Engelsch; ik ben zoo geheel Hollander.” „Welnu,” was zijn antwoord, „dan dank ik den Heer, dat mijn grootvader een Schot was; misschien komt het wel daar van daan, dat ik er zoo geheel voor ben.”

Wat de Bijbellezingen voor bejaarden betreft, deze werden gehouden op 2 onderscheiden plaatsen: een in de Langelijnstraat en een in het Zwaanshals. Hoe nuttig deze ook waren, toch oordeelde men het later beter ze op te heffen, toen Ds. DE GRAAF in de Prinsenkerk des Woensdagsavonds voor de behoeftege leden zijner wijk eenvoudige Bijbellezingen begon te houden. Deze Bijbellezingen zijn later door onderscheidene leeraren voortgezet, en steeds wordt er een zeer druk gebruik van gemaakt. Wat de Christelijke Volksbibliotheek betreft, deze is later nog uitgebreid door toevoeging van eene Christelijke Kinderbibliotheek. Beiden beantwoorden zeer goed aan hun doel, aangezien jaarlijks aan honderden lezers boeken worden afgegeven; het aantal boeken bedraagt thans 1300.

In betrekking tot de Zondagsschool moet ik nog mededeelen, dat thans in eene groote behoefte is voorzien, ten opzichte van de zoo noodige voorlichting voor de voorgangers. Reeds voorlang was die behoefte gevoeld en door het bestuur der Vereeniging Inwendige Zending uitgesproken, totdat eindelijk Ds. J. J. VAN TOORENENBERGEN, thans professor te Amsterdam, werd aangezocht, en zich liet vinden, om een cursus te openen voor de onderwijzers; waaraan echter niet zoo algemeen werd deelgenomen, als men zich had voorgesteld. Evenwel, de stoot was eenmaal gegeven, en toen Z. Eerw. naar Amsterdam vertrok en Ds. VAN DER LAND alhier werd beroepen, wendde zich niet het bestuur der Vereeniging Inwendige Zending, maar het bestuur van

de Rotterdamsche afdeeling der Nederlandsche Zondagsschoolvereeniging (die indertijd was ontstaan meerendeels uit leden der Vereeniging Inwendige Zending), tot Z.Eerw. met hetzelfde verzoek, en deze verklaarde zich aanstonds bereid om aan dien wensch gevolg te geven. Sedert is de deelneming van de onderscheidene Vereenigingen zoo groot en zoo algemeen, dat thans 210 voorgangers dezen cursus volgen. Daarbij worden dan de onderwerpen, zooals die in orde voorkomen op den rooster, uitgegeven door de Nederlandsche Zondagsschoolvereeniging, eenvoudig toege-licht, en voor 't geval het een of ander dezen of genen niet duidelijk is geworden, blijft er nog eenige tijdruimte over om vragen te doen. Ook werd mij nog medegedeeld, dat andere leeraren voor hunne eigene Zondagsschool een cursus hadden geopend, hetgeen ik hier volledigheidshalve vermeld.

Uit het hierboven medegedeelde omtrent onzen vriend, die dit werk der Zondagsscholen in Rotterdam begonnen heeft, leide men niet af, dat hij de eerste in ons land zoude geweest zijn. Hij zelf was een paar jaren te voren tegenwoordig geweest op een Zondagsschool, die onder leiding stond van onzen waardigen vriend en broeder T. M. LOOMAN te Amsterdam. Deze Zondagsschool was ingericht voor de kinderen, wier ouders door onzen br. LOOMAN werden bezocht bij het dusgenoemd huisbezoek, ingesteld door wijlen de heeren J. L. GREGORY PIERSON, de MAREZ-OYENS e. a., maar het bleef toen bij die eene school.

In 's Hage bestond eene Zondagsschool ten huize en onder leiding van den heer CAPADOSE, doch ook deze bleef daar ter plaatse een eenling. Ook te Rotterdam bestond eene Zondagsschool ten huize van den heer D., onder leiding van br. MEULENBELT, maar ook deze breidde zich niet uit; men hoorde er ook bijna niet van.

De Zondagsschool bestond dus reeds, en er was ook wel leven in de plant, maar als in den winter, geen groei.

Leven was er, want het was eene planting van God, en al was het dan ook op een guren November-Zondag, de Heer sprak, en alles was gereed om die kleine plant in de Nederlanden te maken tot een grooten boom, zoodat, zoover opgaven daarvan gedaan werden aan de Nederlandsche Zondagsschool-vereeniging in 1882, er thans in Nederland bestaan 877 scholen, 103299 leerlingen en 3371 onderwijzers, behalve de adsistenten.

De Heer heeft groote dingen in dezen gedaan, dies zijn wij verblijd.

Nog een enkel woord over de middelen, die de Heer gebruikte, om onze kleine, bijna onmerkbare zaak in zulk een korten tijd zoo uit te breiden. Onze vriend, die op de Vest was begonnen, moest voor zijne maatschappelijke belangen 2 maal des jaars al de provinciën doorreizen; dit stelde hem uitnemend in de gelegenheid om overal, waar hij kwam, deze zaak te bespreken en op het hart te drukken. Hij zelf, zich van zijne geringe krachten bewust, ontzegde elkeen het recht om voor te wenden: daarvoor heb ik geen gaven. Zodoende gelukte het hem dan ook op menige plaats, vooral onder de jeugdige christenen, om eenigen voor deze zaak te winnen, en die eenmaal gewonnen waren, werden wederom de gelukkige lonten, om ook elders het uitgedoofde aan te vuren en het doode te doen leven. Zoo gebeurde het eens, dat hij te Amsterdam op een vergadering van Christelijke vrienden met een paar Christenen van middelbaren leeftijd sprak over de wijze, waarop de Heer geringe gaven en krachten gebruiken wil tot verheerlijking van Zijn naam, zooals dit te Rotterdam was geschied. „Kom,” zeide de een, die te Stadskanaal woonde, tot zijn vriend, die te Veendam tehuis behoorde, „laat ons morgen eens medegaan naar Rotterdam en zien wat dat is.” Zoo gezegd, zoo gedaan; en toen zij bij

hem op de Zondagsschool waren geweest, zeiden zij tot elkander: „Nu is het ons duidelijk, dat er niemand ledig op de markt behoeft te staan; de Heer roept ons allen tot Zijn arbeid; zoodra wij te huis komen, zullen wij beginnen.” Zij hebben woord gehouden, en toen kort daarna onze vriend-reiziger een compagnon kreeg, die in éenen geest met hem werkte, hielp ook deze mede om in alle provinciën deze zaak met kracht uit te breiden.

Later werd door Ds. O. G. HELDRING, in zijn maandschrift „Vereeniging, Christelijke Stemmen”; door Ds. J. DE LIEFDE en door den heer E. GERDES en zoovele anderen, als om strijd de Zondagsschool in het openbaar aanbevolen; „de Christelijke Familiekring” verfrischte ons telkens met mededeelingen, opwekkingen en raadgevingen; waardige mannen als Ds. ADAMA VAN SCHELTEMA, Ph. J. HOEDEMAKER en broeder T. M. LOOMAN toonden er geheel in te leven, door ook anderen op te wekken om daaraan hunne krachten te besteden. Was het dan wonder, dat eene plant, welke het aan den vroegen en spaden regen niet ontbak, onder de bedauwing des H. Geestes opgroeide tot den boom, gelijk zij thans is geworden?

N.B. Tijdens de uitbreiding der Zondagsscholen kreeg onze vriend een kaartje in handen, dat als leesteecken (bijlegger) diende in een oud boek. Dit gaf aanleiding om in dien vorm het onderwerp, dat behandeld, en het vers dat geleerd moest worden, te laten drukken; later werden het geregelde roosters en naar dien vorm zijn de roosters van de Nederlandsche Zondagsschoolvereeniging thans in gebruik.
